бытным жыцьцём, і не было тады чалавека, каторы б мог падумаць, што некалі беларуская мова будзе лічыцца нават самімі беларусамі „простай“, „мужыцкай“...

Хто вінавайца гэткага страшэннага ўпадку беларускага народу?

Упадак гэты пачаўся з таго часу, як, пасьля Люблінскай уніі, наш Край пачаў жыць супольным з Польшчай жыцьцём, як да нас пачалі наплываць каляністы з Польшчы[2]. Не безь віны і нашы прашчуры — наша шляхта і панства вяльможнае, каторыя дзеля розных прывілеяў ад польскіх каралёў, дзеля сваей карысьці ядналіся з чужынцамі і прынімалі іх мову, іх звычаі, іх нацыянальнасьць. Але яд здрады сваей нацыі і свайго народу ўлілі ў іх душы гэтыя прышлыя да нас людзі. І ажно да нашых дзён гэтыя людзі з падмогай нашых беларускіх адшчапенцаў і рэнэгатаў вядуць далей сваю нішчучую работу між беларусамі, высысаючы з народу нашага ўсе яго сокі, забіраючы на службу да сябе ўсе інтэлігентныя сілы, якіх не здалелі ўлавіць маскалі.

Ня дзіва, што ў нас „нічога няма“: бо, калі збудзіліся ўрэшце да нацыянальнага жыцьця нашы беларусы, калі пачалі творчую культурную работу, каб стварыць сабе тое, чаго няма, дык гэтыя каляністы з чужой нам Польшчы і папаўшыя ў іх сеці сыны нашага народу выступілі *проці* беларусаў, змагаліся зь беларускім рухам да нацыянальнага адраджэньня пад расейскім панаваньнем і аб’явілі яму сьмяротную вайну з таго моманту, як уласьць Расеі ў нас счэзла. Яны пануюць у каталіцкім касьцёле і праз касьцёл, замяніўшы Крыж на Белага Арла, служаць адно польскай справе, прамаўляючы да беларусаў у чужой для іх польскай мове, закладаючы для іх польскія школы...

Так, у нас „нічога няма“, бо нашае духавенства, каторае, едучы да дзікіх плямён, вучыцца мовы тых дзікароў і ў ёй зь імі гаворыць, тут, на нашай зямлі, нашай мовы беларускай знаць *ня хоча*. Духавенства *павінна* нам даць кніжку да навукі рэлігіі па–беларуску, *павінна* вучыць нас рэлігіі ў роднай мове. Але яно гэтага ня робіць, яно сваe павіннасьці перад беларусамі не спаўняе, ды яно ж апраўдываецца тым, што ў нас „нічога няма!“...

Даволі пераглядзець сьпісы нашых ксяндзоў, і мы ўбачым, што між імі аграмадны працэнт беларусаў. Яны беларускую мову знаюць: у ёй жа першыя словы казаць вучыліся, яе чулі ад малых дзён, чуюць у сваіх парафіях навакол сябе і цяпер. Але, калі ў іншых зь іх збудзілася беларускае сумленьне, калі яны выяўляюць ахвоту да працы для свайго народу, — ім гэта забараняе іх духоўная ўласьць. І тая ж уласьць пасьля кажа, што ў беларусаў „нічога няма“, што з тэй толькі прычыны духавенства ня можа нічога для беларусаў зрабіць... Няхай так: няхай „нічога няма“ ў нашага народу, але затое народ наш, пeратрываўшы сотні гадоў няволі, жыве і астаецца беларускім. А пакуль ёсьць у ім іскра жыцьця, датуль можам верыць, што ён здабудзе ізноў для сябе ўсё тое, што ліхая доля рукамі чужынцаў ад яго забрала.

Цікавае выступленьне

Той факт, што прадстаўнікі вышэйшай духоўнай уласьці ў Віленскай дыяцэзіі, на жаль, ужо даўно пазбаўленай свайго галавы — біскупа[1], усе прыналежаць да абозу польскіх нацыяналістаў, тлумачыць зусім ясна, чаму тут не даюць ходу ані беларускай мове ў касьцеле, ані ксяндзом–беларусам. Бо, калі прыраўнуем палажэньне ў Віленшчыне, дзе беларусы пераважываюць, да палажэньня ў Ковеншчыне, дзе беларусаў — малая жменя, але затое біскуп — літвін, дык убачым, якая вялікая розьніца ў адношаньні духавенства да беларусаў тут і там. У тым часе, як у Віленшчыне вышэйшыя духоўныя ўласьці заяўляюць, што тут „няма ксяндзоў, якія ўмелі б па–беларуску“, а гэтыя апошнія баяцца пярэчыць гэтаму, у Ковенскай дыяцэзіі ксяндзы–беларусы ня толькі не баяцца прызнавацца да беларушчыны, але нават выступаюць як беларусы зусім адкрыта і афіцыяльна.

Цікавы прыклад гэтага становіць прамова ксяндза М. Далецкага, пробашча ў Скапішках, сказаная па–беларуску на інгрэсе[2] біскупа Карэвіча ў 1914 гаду. Яна памешчана ў літоўскай кніжцы „Jo malonybė naujas Žemaičių vyskupas *Pranciškus Karevičius*“[3] (Kaunas, 1914). Перадрукоўваем гэту прамову даслоўна:

„У склад нашай дыяцэзіі ўходзіць, апрыч жмудзінаў і літоўцаў[4], значнае чысло і другіх народнасьцяў: палякаў, беларусаў, латышоў і немцаў. Гэткая народная рабізна ў дыяцэзіі ёсьць абразом паўшэхнага[5] каталіцкага касьцёла, каторы абнімаець усе народнасьці на ўсей зямлі.

Беларусаў у Жмудзкай дыяцэзіі ёсьць на 60 тысячаў, а можа і болей; каб гэта было за граніцай — у Францыі ці Італіі, дык напэўне была б цэлая дыяцэзія. Беларусы — народ многа цямнейшы за сваіх суседзяў палякаў, а нават і літоўцаў, і культуральна яны стаяць ніжэй; аднак яны маюць і добрыя староны: дужа крэпка прывязаны да касьцёла, да веры, да духавенства, біскупаў і Сталіцы Апастольскай.

Яны маюць душу і сэрца і адчуваюць долю і нядолю, смутак і радасьць. Сягоньня і яны цешуцца, дачакаўшы сабе новага біскупа, і спадзяваюцца, што ён для ўсіх сваіх авечак, нягледзя на народнасьць, будзець праўдзівым айцом і духоўным кіраўніком.

Ад іменя маіх спаўбратоў беларусаў я ўзнашу тост за здароўе Найдастойнейшага нашага Біскупа і жычу, каб Бог Яго Эксцэленцыю захаваў на доўгія гады для дабра касьцёла і пажытку авечак, паверaных яго аўчарні. Няхай жывець наш Пастыр!“

Трэба спадзявацца, што і ў Віленскай дыяцэзіі счэзьне ўціск беларускай мовы ў касьцеле, калі і гэта дыяцэзія дажджэцца свайго біскупа, калі і сюды будзе назначан чалавек, каторы на першым пляне паставіць справы веры, а ня справы польскай нацыянальнай палітыкі.

Яго Эксцэленцыі Імпэрскаму Канцлеру

Арганізаванае беларускае грамадзянства (Weissruthenentum) лічыць сваім безумоўным абавязкам ад імя дзевяцімільённага народу выказаць Вашай Эксцэленцыі перакананьне, што Беласток (па–польску Białystok), другі па велічыні беларускі горад і найбольшы прамысловы цэнтар вобласьці[1], які зь яго беларускамоўным навакольлем ніколі не належаў уласна Польшчы[2], ніколі не перайдзе ў склад Польскай дзяржавы, бо гэта было б (страшэннай) несправядлівасьцю ў дачыненьні да беларускага народу і ў супярэчнасьці з прынцыпам абароны прыгнечаных народаў Расеі, які Ваша Эксцэленцыя абвясьціла ў Райхстагу.

Беларускае насельніцтва ніколі не было б задаволена польскім панаваньнем, і гэта было б прычынаю ўзьнікненьня працяглых складанасьцяў.

Старшыня Беларускага камітэту[3] *Антон Луцкевіч*
Рэдактар беларускай газэты „Гоман“ *Вацлаў Ластоўскі*
Дырэктар гарадзкой прафэсійнай пажарнай каманды *Дамінік Сямашка*
Прадстаўнікі Беларускай работніцкай групы *Язэп Салавей, Язэп Ліцкевіч, Язэп Туркевіч*
Старшыня Беларускага клюбу *Іван Луцкевіч*

Воля Краю

За наш Край гэтулькі ўжо людзей бралася гаварыць, дык гэтак розна гаварылі ўсе ад яго ж імі, што, слухаючы здалёк, папраўдзе не распазнаеш, каторы голас належыць да адвечных жыхароў і гаспадароў яго, каторы — да прыблуд і ўсялякіх самазванцаў. І тым